

Dilema secolului nostru – tehnologie versus politică

Discurs la cel de-al XXI-lea Summit Economic al Eurasiei
Istanbul, 12 aprilie 2018

Tema Summit-ului Economic Euroasiatic din acest an, “Tehnologie vs. politică”, a supus atenției o problemă gravă cu care se confruntă lumea actuală și a cărei nerezolvare poate genera consecințe pe termen lung mai grave decât cele ale crizelor economice sau politice – o criză a civilizației contemporane și a umanității. Dezbaterile au confirmat utilitatea abordării acestei teme, dar din punctul meu de vedere, pentru o viitoare dezbatere, tema ar putea fi formulată chiar mai amplu: știința și tehnologia vs. morala și politica, deoarece la originea tehnologiei a stat știința și la originea politicii – principiile și morala.

Dacă la început tehnologia – tekhnē = artă (meserie) + logos (cuvânt) – însemna un discurs asupra artelor (meseriilor), majoritatea dicționarelor moderne o interpretează ca o aplicare a cunoștințelor științifice în scopuri practice, în special în industrie.

Politica, așa cum a fost definită de Aristotel, provine de la “polis” – cetate. Omul ca “zoon politicon” este destinat nu numai pentru o existență biologică, dar și pentru bine și fericire și rolul polis-ului, al politicii este realizarea fericirii comune a cetățenilor.

Toată istoria omenirii arată că cunoștințele științifice și produsele rezultate în urma proceselor tehnologice pot avea efecte bune sau rele – în funcție de modul în care deținătorii puterii politice hotărăsc folosirea lor.

Când în 1866 Alfred Nobel a descoperit procedeul de preparare a dinamitei, aceasta a contribuit la un progres considerabil în construcția drumurilor, a căilor ferate și în exploatarea miniere, dar folosirea ei în scopuri militare a dus la enorme pierderi de vieți omenești, distrugerea unor orașe și a unor monumente din patrimoniul cultural al omenirii.

Când Otto Hahn, apoi Fermi și Oppenheimer au descoperit fisiunea atomică, prima folosire a tehnologiei nucleare ca armă de distrugere în masă la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a îngrozit lumea, astfel că în următorii 73 de ani de război rece și pace fierbinte decidenții politici au evitat folosirea ei în scopuri militare. Folosirea în scopuri pașnice a adus beneficii umanității, dar amenințarea rămâne pentru prezent și viitor.

Dilema decidenților politici de a alege între Bine și Rău în fața extraordinarei dezvoltări a tehnologiei nu se limitează la controlul armelor de distrugere în masă.

Progresul științei și tehnologiei creează și alte amenințări asupra ființei umane și asupra mediului înconjurător. Uneori sunt atât de subtile încât politicienii evită să le discute, cum sunt cele din domeniul medicinei sau cel al roboticii, care amenință însăși natura ființei umane.

Aș vrea să mă refer doar la relația dintre tehnologia comunicațiilor și democrație, care în ultimul timp a luat o turnură neașteptată. Progresul în domeniul difuzării informațiilor a făcut ca acestea să fie tot mai greu de controlat de regimurile totalitare și a dus la extinderea spațiului regimurilor democratice în ultimul deceniu al secolului XX și primul deceniu al secolului XXI, la democratizarea cunoașterii și dezvoltarea educației pe plan mondial. În același timp, în paralel cu transformarea cetățenilor în consumatori, prin mondializarea economiei de piață. Tot mai mulți tineri sunt atrași de aspectele facile ale societății informatice care simplifică gândirea, prevalând imaginea în dauna reflecției profunde. Există pericolul ca adolescenții de azi să devină mai degrabă specatori decât actori cunoscători în scenariul societății post-industriale care se joacă pe scena lumii mondializate.

Democrațiile au nevoie de cetățeni care pot judeca cu mintea lor și nu de indivizi care doar se supun autorității sau care pot fi manipulați prin mijloace de comunicare în masă. În egală măsură au nevoie de lideri cu o viziune pe termen lung și o gândire strategică și nu doar de politicieni populiști cu o gândire limitată la obiective electorale.

În 1938, Thomas Mann, care zugrăvise în finalul romanului său "Muntele magic" imaginea apocaliptică a tinerilor secerăți de moarte în Primul Război Mondial, avertiza: "Conducerea în Germania a luat-o grupul cel mai puțin calificat și cel mai corupt. Consecințele le veți vedea." În 1945, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Thomas Mann a putut spune doar: "Am avut dreptate".

Urmărind ultimele evenimente politice marcate de manipularea a zeci de milioane de oameni prin utilizarea mercantilă a datelor lor personale, de proliferarea corupției și de degradarea discursului liderilor politici în mesaje simpliste și populiste, mi-am amintit de un tablou pe care l-am văzut la muzeul Capodimonte din Neapole. Tabloul pictat de Peter Bruegel cel Bătrân în 1568 cu un an înaintea morții sale, intitulat "Parabola orbilor conduși de orbi", zugrăvește un șir de oameni al căror conducător cade într-o groapă trăgându-i după el și pe ceilalți, care se țin unul de altul într-o solidaritate stupidă. Pe fundalul cărării pe care orbii se îndreaptă inexorabil spre groapă se vede o biserică, pe care ne-am putea-o închipui că reprezintă valorile morale uitate, dar și silueta fragilă a unei flori de iris, care poate simboliza speranța.

După 450 de ani ne putem întreba: mai există speranță? După ce a gustat din pomul cunoașterii Binelui și Răului fructul oprit, primul om a fost izgonit din Rai, dar a dobândit darul alegerii între Bine și Rău. Este în puterea fiecăruia dintre noi și a tuturor împreună, într-un moment de dezvoltare nestăvilită a științei și tehnologiei, să hotărâm drumul pe care îl avem de urmat.